

*Олександра Трачук (м. Вінниця)
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І.В.*

**ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ
У ФОЛЬКОРНИХ ТЕКСТАХ ЗБІРКИ
«ФОЛЬКЛОР УКРАЇНЦІВ ПІВНОЧІ МОЛДОВИ»**

Сучасний розвиток української діалектології та фольклористики вимагає розгляду їх у взаємозв'язку та взаємопроникненні. Загальновідомо, що мова українського фольклору, безперечно, є одним із джерел формування літературної мови. Крім того, професійно записані та впорядковані фольклорні тексти, зберігаючи всі діалектні особливості, документують мовну автентичність виконавців фольклору, накопичуючи різноманітну якісну та кількісну інформацію про особливості місцевого діалекту. Хоча ці усні тексти за своєю природою і формою словесного викладу не спонтанно породжують зразки фольклору, а відтворюють їх у готових формах, які глибоко вкорінені в питоме діалектне середовище, матеріалізуючи народнопоетичний стиль мовлення. Це і стало актуальною проблемою сучасного трактування та вивчення фольклору як джерела діалектологічних студій.

До проблеми діалектологічного аналізу фольклорних текстів зверталось чимало дослідників різних українських говорів, зокрема Г. Аркушин [Аркушин 2014], І. Гороф'янюк [Гороф'янюк 2013], Ю. Грицевич [Грицевич 2018], Н. Данилюк [Данилюк 2007], Б. Коваленко [Коваленко 2013], Д. Марєєв, І. Цемох [Марєєв] та ін.

Метою нашої розвідки є аналіз лексики українців, які проживають у Республіці Молдова, та з'ясування, з яких говорів походять виявленні у фольклорних текстах лексичні діалектизми.

Емпіричну базу дослідження становлять фольклорні тексти (414 одиниць), що містять велику кількість діалектної лексики, записаних та упорядкованих О. Харчишин та Н. Пастух у виданні «Фольклор українців Півночі Молдови» (Фольклор ... 2020), які були зібрані із 41 села та 2 міст

Республіки Молдова. У книзі подано «Словник малозрозумілих слів та діалектизмів», що й став предметом нашого дослідження, а також вилучені лексичні діалектизми із фольклорних текстів, що разом налічують 151 лексичний діалектизм.

Однією з найболючіших і найактуальніших проблем сучасної України є еміграція громадян за кордон. Зрозуміло, що люди, які з різних причин не можуть повноцінно проживати на теренах своєї держави, змушені емігрувати. Зараз у Республіці Молдова проживає 477 тис. етнічних українців [Міністерство...2019], тому наше дослідження зосереджене на тому, щоб з'ясувати, з яких діалектних ареалів походить лексика українців, що проживають у сусідній державі.

Фольклорні тексти є невичерпним джерелом духовного багатства нашого народу, величезна культурна й літературна скарбниця української мови. У своїй праці «Українська діалектологія» С. Бевзенко зауважує, що «в великій нагоді можуть стати діалектологів різноманітні етнографічні й фольклорні матеріали. В ряді випадків вони виступають єдиними свідченнями про українську діалектну мову різних місцевостей свого часу. Крім того, під час вивчення окремих мовних рівнів (лексики й фразеології, частково граматики та навіть фонетики), ці тексти будуть важливими, особливо коли вони коригуватимуться ще й діалектологічними даними. Останнє найбільшої мірою стосується зав'язків усної народної творчості, зокрема пісень, які у багатьох випадках переносяться із однієї місцевості в іншу із збереженням діалектних особливостей, які можуть бути й не властивими тій місцевості, де ця пісня заново побутує» [Бевзенко 1980: 20–21]. Саме тому фольклорні тексти, упорядкованого збірника, стали джерелом нашого дослідження.

Отож, зіставивши слова, вилучені із фольклорних текстів, із словником подільських говорів (Матеріали ... 2021), ми виявили 70 лексичних діалектизмів, що збігаються у формі та змісті: *байда*, -и, ж. – великий шматок (переважно хліба) (Фольклор... 2020: 748; Матеріали... 2021: 33), *банувати* –

сумувати, журитися, шкодувати (Фольклор... 2020: 748; Матеріали... 2021: 38), *вельон (вилін, велян)*, -а, ч. – головний убір молоді на весіллі (Фольклор... 2020: 748; Матеріали... 2021: 79), *балабушок (балабушка)*, -шка, ч., звич. мн. балабушки, -ок – вид мучної страви, невеличка булочка; тут обрядова випічка на ворожіння на Андрія (Фольклор... 2020: 748; Матеріали... 2021: 35), *заплітка*, -и, ж. – кісник, стрічка, що влітається в коси (Фольклор... 2020: 750; Матеріали... 2021: 162), *клака*, -и, ж. – гуртова допомога, толока (Фольклор... 2020: 750; Матеріали... 2021: 198), *мантина*, -и, ж. – від манта, -и, ж. – бурка, довга і широка верхня одежина (Фольклор... 2020: 751; Матеріали... 2021: 242), *нанашко (нанашул)*, -а, ч. – 1. Вінчальний батько; 2. Хрещений батько (Фольклор... 2020: 751; Матеріали... 2021: 260), *оденкі*, -мн. – за поясненнями виконавців, збір жінок удень взимку для вишивання в гурті (Фольклор... 2020: 751; Матеріали... 2021: 275), *фіни*, -ів – для нанашків – молоді, яких вони повинчали (Фольклор... 2020: 752; Матеріали... 2021: 415), *челядь (челядь, челядка, челядочка)*, -і, ж. – 1. Члени однієї родини; 2. Гурт людей; 3. Діти (Фольклор... 2020: 752; Матеріали... 2021: 433) та ін.

Провівши дослідження та зіставивши вилучені діалектизми із словником наддністрянських говорів (Шило 2008), маємо кардинально іншу ситуацію: було виявлено лише 33 лексичних діалектизми, що збігаються у формі та змісті: *бочівка*, -и, ж. – діжка (Фольклор... 2020: 748; Шило 2008: 58), *ватра*, -и, ж. – багаття, вогнище (Фольклор... 2020: 748; Шило 2008: 67), *віно*, -а, с. – посаг, придане (Фольклор... 2020: 749; Шило 2008: 75), *вуйко*, а, ч. – дядько, батьків або материн брат (Фольклор... 2020: 749; Шило 2008: 86), *голубинка (голубінка)*, -и, ж. – сироїжка (Фольклор... 2020: 749; Шило 2008: 94), *колач*, -а, ч. – калач, хлібний виріб особливої форми (Фольклор... 2020: 751; Шило 2008: 204), *ліска*, -и, ж. – хвртка, калітка (Фольклор... 2020: 751; Шило 2008: 162), *студенец*, -я, ч. – холодець (Фольклор... 2020: 752; Шило 2008: 247), *фоса*, -и, ж. – канава вздовж дороги, кювет

(Фольклор... 2020: 752; Шило 2008: 263), *чупер*, -а, ч. – чуб (Фольклор... 2020: 752; Шило 2008: 276) та ін.

Зіставивши діалектизми із словником буковинських говорів (Словник... 2005), ми виявили найбільшу кількість збігів у формі та змісті – 124 лексичних діалектизми: *барівка* (*барілка*, *барилка*), -и, ж. – барило, бочка для вина, горілки (Фольклор... 2020: 748; Словник... 2005: 25), *бичувати* – витягати, допомагати виїхати на гору коням, волам (Фольклор... 2020: 748; Словник... 2005: 31), *вандрувати* – мандрувати; ходити без діла, тинятися (Фольклор... 2020: 748; Словник... 2005: 47), *вино*, -а, с. – виноград, виноградне гроно; виноградна лоза; (Фольклор... 2020: 749; Словник... 2005: 49), *данец* (*даниця*), -у, ч. – танець, танці; молодіжні святкові зібрання з музиками і танцями (Фольклор... 2020: 749; Словник... 2005: 89), *кицька*, -и, ж. – грудка землі з травою, викопана у формі квадрата (Фольклор... 2020: 750; Словник... 2005: 201), *кумнат* (*комнат*), -а, ч. – чоловік сестри (Фольклор... 2020: 751; Словник... 2005: 240), *коновка* (*коновочка*), -и, ж. – дерев'яне відро (Фольклор... 2020: 751; Словник... 2005: 221), *шлюб*, -у, ч. – шлюб (Фольклор... 2020: 752; Словник... 2005: 502), *рабувати* – грабувати (Фольклор... 2020: 752; Словник... 2005: 449) та ін.

Меншу кількість лексичних діалектизмів було виявлено при зіставленні слів із словником гуцульських говорів (Гуцульські... 1997) – 49 лексичних діалектизмів: *ардан*, -у, ч. – Йордан (Фольклор... 2020: 748; Гуцульські... 1997: 18), *горнец*, -ица, ч. – глиняний горщик (Фольклор... 2020: 749; Гуцульські... 1997: 48), *звізда*, -и, ж. – зірка, з якою ходять колядувати (Фольклор... 2020: 750; Гуцульські... 1997: 81), *кілко* (*скілко*) – скільки (Фольклор... 2020: 750; Гуцульські... 1997: 94), *кланя*, -і, ж. – кладка з 30 снопів (Фольклор... 2020: 750; Гуцульські... 1997: 95), *куделя*, -і, ж. – кужіль, сировина для прядіння (Фольклор... 2020: 751; Гуцульські... 1997: 106), *лайдак* (*лайдачина*), -а, ч. – лінива людина (Фольклор... 2020: 751; Гуцульські... 1997: 109), *сарака*, -и, сп. – бідолаха, сердега (Фольклор... 2020: 752; Гуцульські... 1997: 168), *фалити* (*фалитиса*) – хвалити (хвалитися) (Фольклор... 2020:

подолян. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2013. Вип. 15. С. 66–74.

4. Грицевич Ю. В. Діалектний компонент у фольклорних текстах із Західного Полісся : автореф. дис. на здобуття ... кандидата філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Луцьк, 2018. 22 с.

5. Данилюк Н. Лінгвофольклористичні студії у другій половині ХХ – на поч. ХХІ століть. *Народна творчість та етнографія*. 2007. № 3. С. 4-8.

6. Коваленко Б. Фольклорні записи як джерело діалектологічних досліджень. *Волинь – Житомирщина*. 2013. №24. С. 32–40.

7. Марєєв Д. А., Цемох І. О. Діалектний компонент в усно-поетичному слові як лінгвістична проблема. URL : <https://sworld.com.ua/simpge2/11.pdf>. (дата звернення: 05.03.2023).

8. Українська громада в країнах світу/ Міністерство закордонних справ України. Київ: 2019. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobotnictvo/zakordonni-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu> (дата звернення: 15.03.2023).

ДЖЕРЕЛА

1. Гуцульські говірки: Короткий словник / За заг. ред. Я. Закревська. Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1997. 232 с.

2. Матеріали до словника подільського говору / упор. І. В. Гороф'янюк. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. 461 с.

3. Словник буковинських говорів / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.

4. Фольклор українців Півночі Молдови / Пастух Н., Харчишин О. Київ : Інститут народознавства НАН України, 2020. 800 с.

5. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів; Нью-Йорк : Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ, 2008. 287 с.